

Сергій Шебеліст

СТАНОВЛЕННЯ НЕСПОДІВАНОЇ НАЦІЇ

Рецензія на книгу: Україна. Процеси націотворення /
Упор. Андреас Каппелер; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2011. – 416 с.

З'явившись 1991 р. на політичній карті світу, Україна, проте, не відразу постала на його ментальній мапі. Для мільйонів людей нове державне утворення на руїнах СРСР

було чимось загадковим: “частиною Росії”, що раптом відокремилася від неї, та ще й з подачі очманілих націоналістів “вигадала” свою українську мову, оскільки відомо, що там насправді всі говорять російською. Подібні майже анекдотичні випадки лише зайвий раз ілюструють тезу про, м'яко кажучи, недостатню присутність України в глобальному контексті, хоч би скільки не розповідали полум'яні оратори про її “тисячолітню традицію державотворення” і “прадавню культуру”.

Незважаючи на ці обставини, ситуація все ж не видається геть безнадійною, адже за двадцятиліття незалежності “українське питання” поступово ввійшло не лише в політичний, але й у міжнародний академічний дискурс. І якщо раніше донесення знань про Україну й українців було прерогативою насамперед північноамериканської діаспори, то після 1991 р. у цій галузі помітно активізувалася діяльність зарубіжних дослідників неукраїнського походження. Одним із першопрохідців та популяризаторів україністики на Заході став професор Інституту історії Східної Європи Віденського університету, іноземний член НАНУ Андреас Каппелер, який у жовтні-листопаді 1991 р., себто ще до формального розпаду Радянського Союзу, провів у Вальберберзі біля Кельна конференцію “Україна. Сучасність та історія нової держави”. Окрім фахівців з Австрії, Канади й Німеччини, в заході також узяли участь науковці з України. Після того пам'ятного зібрання українознавчі дослідження значно просунулися вперед, у чому можна було переконатися під час наступного форуму “Україна. Процеси націотворення”, організованого в жовтні 2009 р. Перероблені й розширені доповіді, виголошені на конференції у Відні, згодом були опубліковані німецькою, а наприкінці 2011 р. побачила світ й україномовна версія видання, котрим Посольство Австрійської Республіки в Україні та Райффайзен Банк Аваль ушановують багаторічну наукову роботу професора Каппелера, його внесок у розвиток історіографії України та підтримку українських науковців.

Центральним сюжетом збірки статей, як логічно випливає з її підзаголовка, є націотворення, проаналізоване крізь призму різних дисциплін – історії, політології,

релігієзнавства, лінгвістики, літературознавства, гендерних студій, географії та культурології. З'ясування особливостей становлення нації в сучасному розумінні цього поняття передбачає пошук відповідей на цілу низку питань: "...чи українська нація повинна більше орієнтуватися на етнічні та мовні чи на політичні чинники громадянської держави? Як окремі регіони України з їхніми відмінними історичними досвідами можуть інтегруватися в українську націю? Як українська нація відмежовується від російської та польської? Наскільки советське врядування гальмувало розвиток націотворення чи сприяло йому та як повестися сьогодні з советською спадщиною? Як формується сьогодні ставлення до єврейського питання, що дуже помітно позначилося в історії України? Яку роль для націотворення відіграють історія, мова, релігія, література, стать, територія та війна? Яке значення мали селяни та містяни, села і міста? Як відбувається націотворення в незалежній національній державі?" (с. 11).

Розмірковуючи над цією проблематикою, дослідники з Австрії, Канади, Німеччини, США й України, серед яких зокрема Гаральд Біндер, Андреас Каппелер, Штефан Сімонек, Філіп Тер, Пол Роберт Магочій, Франк Е. Сисин, Орест Субтельний, Франк Гольчевскі, Рудольф А. Марк, Мартін фон Гаген, Ярослав Грицак, Тетяна Журженко, Святослав Пахолків, Андрій Портнов, Микола Рябчук та ін., застосовують багатий методологічний інструментарій і нерідко приходять до полемічних висновків. Але це зовсім не вада, а швидше перевага збірки. Поєднання критичних поглядів ззовні та зсередини, мабуть, найкраще дозволяє подолати їх неминучі індивідуальні обмеження і показати читачеві цікаві ракурси аналізу процесів націотворення в Україні. У такий інтелектуально-провокаційний спосіб автори збагачують аудиторію новими корисними знаннями та заохочують її до дискусії про ідентичність (як би сказав британський учений Ендрю Вілсон) "несподіваної нації".